

ABAZA HASAN PAŞA İSYANI

Hurûc ale's-Sultân

MÜCTEBA İLGÜREL

Prof. Dr. Mücteba İLGÜREL

1939 yılında Balıkesir’de doğdum. İlk ve orta tahsilimi burada tamamladım. Babam, Atatürk’ün arzusu üzerine her şehirde açılan Millet Mektebi mezunudur. Yeni harfleri öğrendiği için devlet memuru olabilmıştır. Dedem ve büyükbabam Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında askerlik çağlarında iken cepheden cepheye koşmuşlar, yurdumuzu işgale gelen düşmanla savaşmışlar. Ben onlardan Çanakkale Boğaz savunmasına, Cemal Paşa’nın Süveyş Kanalı harekâtının zorluklarına ve Kuva-yı Milliyeci olarak yerli Rumların ihanetine ve Yunan ordusunun köylere baskınlar yapıp silahsız insanları nasıl katlettiklerine dair hatıralar dinledim. Tarihe karşı ilgimin artmasına sebep oldular.

Ortaokul ve lise öğrenciliğim sırasında Tarih öğretmenlerimiz İffet Yasa ve Nezihe Şayakçı hanımlar eğitimde çok başarılı idiler. Öğretmenliği seçmemde onlar da etkili oldular. Mezun olduktan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’ne kaydımı yaptırdım. Öğrenciliğimi müteakip Çapa Yüksek Öğretmen Okulu’nun öğrenci aradığına dair ilanı üzerine imtihana girip kazandım. Devlet hesabına okumak benim için büyük bir imkân oldu. Mezun olduktan sonra Akşehir Lisesi’nde bir dönem öğretmenlik yaptım. Mezun olduğum kürsüye intisabımda fakülteadaki hocalarımın ve Yüksek Öğretmen Okulu’nun önemli katkısı olmuştur. Yeniçağ Tarihi Kürsüsü asistanı olarak Vak’anüvis Ahmed Vâsıf Efendi’nin *Mehâsinü’l-âsâr ve Hakâikü’l-ahbâr* adlı eserinin edisyon kritiğini yaparak Doktoramı tamamladım (1970). Dr. Asistanlara tanınan imkândan yararlanarak bir yıl Londra’da çalışmalarımı sürdürdüm. Asistan olarak tayinimden 1980 yılına kadar haftada altı saat Osmanlıca derslerini yürüttüm. 1977 yılında *Abaza Hasan Paşa İsyanı* adlı çalışmamla Doçent oldum. Ancak bu çalışmam genel olarak belli kaynaklar ve Şeriyeye sicillerine dayanıyordu. Çünkü o devirde Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yeterli belge bulunmuyordu. 1983 yılından itibaren tasniflerin gelişmesiyle elinizdeki çalışmayı tamamlayabildim.

1982 yılında Profesör oldum. Kadrosuzluk nedeniyle yeni kurulmuş olan Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesine geçiş yaptım. Kurucu Dekanımız Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız’ın bunda önemli rolü olmuştur. Bölüm başkanı olarak güçlü bir bölüm kurduk. 19 yıl bu görevi ifa ettim. Meslek hayatım boyunca yabancı meslektaşlarım oldu. Bunlar arasında Japon meslektaşlarım başta gelmektedir. Osmanlı Tarihi üzerinde çalışan Master ve Doktora tezi yapan Japon öğrencilerin yetişmelerine yardımcı oldum. Bu yüzden Prof. Dr. Yuzo Nagata’nın referansı ile Japon hükümetinin bursuna layık görüldüm. Tokyo ve Kyoto’da görev yaptım. 2006 yılında yaş haddinden emekli oldum. Halen kendi çapımda bilimsel araştırmalara devam ediyorum.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	11
ÖN SÖZ	15

GİRİŞ

İMPARATORLUK İDARESİNDE ÇÖZÜLMELER

Reâyânın Durumu	22
Ekonominin Bozuluşu	23
Askerî Teşkilatta İnkıraz	24
Sadrazam Hüsrev Paşa ve Sipahi Zorbaları	26
Ateşli Silahlar.....	27
Nüfus Artışı.....	28
İdarede En Etkili Valide: Kösem Sultan	28

BİRİNCİ BÖLÜM

REÂYÂ İÇİN ZOR YILLARIN BAŞLAMASI

Abaza Hasan Ağa İsyanı'na Takaddüm Eden Devre.....	31
Sarsılan Devlet Otoritesi: Kalenderoğlu İsyanı ve İmparatorluğu	
Bölme Niyetleri	31
Abaza Mehmed Paşa'nın Yeniçeri Düşmanlığı ve Müstakil İdare	
Planı	34
Cennetoğlu İsyanı	36
Varvar Ali Paşa İsyanı.....	36
Fener Rum Patriği'nin İhaneti	37
Kaht-ı Rical Devri	38
İsabetsiz Sadrazam Tayinleri.....	38
Sadrazam Kemankeş Mustafa Paşa ve Tuğrakeşlik Davası	40
Ağalar Saltanatı.....	42
Saray Ağalarının Tahakkümü	47
Yeni Bir Buhranlı Dönem	52
Devlet ve Halk Münasebetleri	54
İktisadî Hayat	58
Askerî Teşkilat	62

İKİNCİ BÖLÜM

ABAZA HASAN AĞA'NIN HİZMETLERİNİN GÖZ ARDI EDİLMESİ

Abaza Hasan Ağa'nın İlk Devirleri.....	67
Mütesellimlik Görevi	67
Abaza Hasan'a Haydaroğlu İsyanı'nı Bastırma Görevi.....	68
Abaza Hasan'ın Haydaroğlu'nu İstanbul'a Nakletmesi	72
Abaza Hasan'a Hilat Giydirilmesi, Yeni-il Voyvodahğı Tevcihi	75
Abaza Hasan'ın Voyvodalık Görevinin Elinden Alınması	78
Abaza Hasan'ın İsyanı İtilmesi ve Nizâm-ı Âlem Fikri	81
Karaçelibizâde Abdülaziz Efendi'nin Öngörüsü.....	84
Katircioğlu ve Gürcü Abdünnebi İsyanı, Devleti Bölme Gayretleri	86
Sultanahmed Camii Vakası	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AĞALARIN SONU, ABAZA HASAN VE İPŞİR İŞ BİRLİĞİ, ISLAH-I ÂLEM KARARLARI

Abaza Hasan'ın İlk İsyanı.....	91
Hasan'ın Mağduriyeti ve Üsküdar'a Geçişi	91
Abaza Hasan'ın Karakteri.....	92
Abaza Hasan'ın Anadolu'ya Yönelişi	96
Köleoğlu Hadisesi	97
Ağaların Abaza'ya Karşı İlk Tedbiri.....	98
Abaza'nın Ankara'ya El Atışı, Kadı Kederoğlu Hadisesi.....	99
İpşir Mustafa Paşa'nın Abaza Hasan Üzerine Tayini	100
İpşir'in Görevden Azli ve Katircioğlu'nun Tayini.....	102
Eskişehir Toplantısı, Siyavuş Paşa'nın Abaza Hasan'a Mektubu ..	105
Abaza ve Dasni Mirza Paşa Vakası	109
Ağaların Sonu	111
Siyavuş Paşa'nın Abaza Hasan'a İyi Niyet Elçileri.....	113
Eskişehir Sahrası'nda Dîvan Kurulması ve Alınan Kararlar	116
Abaza Hasan'ın Türkmen Voyvodahğına Tayini.....	120
Eskişehir Toplantısı Sonrası.....	122

Diğer Celâlî Reisleri	124
İpşir'in Halep Toplantısı, Islah-ı Âlem Kararları.....	125
Hasan'ın Voyvodalık Harçlarını Göndermesi	129
Hükûmetin Yeni Bir Hatalı Tutumu: Usta Rıdvan Hadisesi.....	131
Tersâne Bahçesi'nde Meşveret Meclisi.....	133
İpşir Paşa'ya Nasihatnâme ve Onun Abaza Hasan Örneği.....	134
Abaza Hasan'ın İstanbul'a Gelişi ve Yeniden Tayini.....	135
Hadım Karındaşı Hasan Hadisesi.....	137
Deli Sipahi Hadisesi.....	139
İpşir Mustafa Paşa'nın Sadarete Tayini, Yapılan Hatalar	139
İpşir Paşa'nın İstanbul için Hazırlıkları.....	142
Gerçekleşmeyen Konya Toplantısı için Planlanan Kararlar	143
İpşir Paşa'nın Halep'ten Ayrılışı.....	145
İpşir Paşa İstanbul Yolunda	148
İpşir Paşa'ya Büyük İlgi	149
İpşir Paşa'nın Göreve Başlaması ve Muhalefet.....	151
İpşir Paşa'ya Karşı Sipahi ve Yeniçeri İttifakı ve İpşir'in Sonu	154
Karaçelebizâde'nin Uyarıları.....	158
Devlet ve Halk Münasebetleri	160

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KÖPRÜLÜ'NÜN SADARETİ, ABAZA HASAN PAŞA'NIN ERDEL SEFERİ'NE DAVET EDİLMESİ

Seydî Ahmed Paşa ve Konya Hadiseleri.....	163
Abaza Hasan ve Seydî Ahmed Paşa Hadisesi.....	166
Askerin İkazları, Çınar Vakası.....	168
Askerin İkazları Hakkında.....	171
Kadıızâdeliler ve Anadolu Kırında Durum.....	174
Seydî Ahmed Paşa ve Halep Hadisesi, Abaza Hasan'ın İşe Karışması...178	
Seydî ve Abaza Üzerine Planlanan, Sonra Vazgeçilen Sefer	179
İsabetsiz Sadrazam Tayinleri ve Meydan Ağaları Tahakkümü	183
Boynueğri Mehmed Paşa'nın Sadareti ve Abaza Hasan'ın Diyarbekir Valiliği	187

Abaza Hasan Paşa'nın Leventleri ve Şeyhülislâm Mesut Efendi'nin Sonu	191
Girit Gâilesi.....	193
Köprülü'nün Sadareti ve İlk İcraatı.....	200
Sipahilerin Cezalandırılması, Abaza Hasan Paşa'nın Halep Valiliği...202	
Köprülü'nün Abaza Hasan'a İlk Görev Emri	206
Köprülü'nün Boğaz Seferi.....	207
Köprülü'nün Erdel Seferi	209
Abaza Hasan Paşa'nın İsyanı Hakkında Naîmâ'nın Teşhisleri	209
Abaza Hasan'a Erdel Seferi'ne Katılması için Israrlı Davetler	212
Abaza Hasan Paşa'nın İmparatorluğu Bölme İddiası.....	219
Devletin Tedbirleri, Nefir-i Âmm İlanı	221
Köprülü'nün Seferden Çağırılması, Edirne'de Ayak Dîvanı	223
Celâlîler Hakkında Fetva	227
Yeni Bir Nefir-i Âmm İlanı	228
Abaza Hasan Üzerine Sefer Hazırlıkları.....	230
Köprülü'ye Suikast Teşebbüsleri.....	232
Bu Devirde Genel Görünüm	235

BEŞİNCİ BÖLÜM

ABAZA HASAN PAŞA'NIN HALEP'TE TUZAĞA DÜŞMESİ, İSYANIN SONU

İlgın Muharebesi ve Abaza Hasan'ın Galibiyeti.....	241
İlgın Mağlubiyetinin Sebepleri.....	243
İlgın Mağlubiyetinden Sonraki Devre ve Hükûmetin Tedbirleri .245	
Abaza Hasan'ın Zor Günleri, Zahire Kıtlığı.....	247
Hasan Halep Yolunda.....	251
Abaza Hasan Halep Tokatında	255
Katledilen Celâlî İleri Gelenleri	259
İsyandan Sonraki İcraat	262
Şam Vakası.....	263
Deli Hüseyin Paşa'nın Katli.....	263
Mısır Hadisesi	264

Şâmî Arap Numan Efendi'nin Katli	265
Antalya'da Kör Bey Mustafa Paşa'nın İsyanı ve Katli	266
Seydî Ahmed Paşa'nın Katli	267
Anadolu'da Celâlî ve Tüfek Teftişi.....	268
Devam Eden Şikâyetler.....	275
Abaza Hasan Hakkında Bazı Kötü Sıfatlar.....	276
Katledilip Malı Müsadere Edilenler	277
SONUÇ.....	283
EKLER	293
İşyanlar Hakkında Bir Özet ve Tasnif	293
Şehzade İşyanları ve Taht Kavgaları	296
Savcı Bey İsyanı	296
Timur İstilas, Şehzadeler Çekişmesi	296
Mustafa Çelebi İsyanı	297
Cem Sultan İsyanı.....	297
Şehzadeler Çekişmesi	297
Şehzade Bayezid İsyanı.....	298
İdeolojik Düşünce ve Mehzep İddiaları	298
Bedreddin Simavî İsyanı	298
Şahkulu Baba Tekeli İsyanı	298
Bozoklu Celal İsyanı	299
Kalender Şah İsyanı.....	300
Yeniçeri Düşmanlığı	300
Abaza Mehmed Paşa İsyanı.....	300
Reâyâyı Kollamak	301
Cennetoğlu İsyanı	301
İlyas Paşa İsyanı	301
Varvar Ali Paşa İsyanı.....	302
Mansıp Talebi	303
Haydaroğlu Mehmed İsyanı	303
Gürcü Abdünnebi İsyanı.....	303
Mansıp Mağdurları.....	304
Karayazıcı Abdülhalim İsyanı.....	304

Kalenderoğlu Mehmed İsyanı	305
Katircioğlu Mehmed İsyanı	306
Celâli İsyânları ve Nezr Meselesi.....	307
Abaza İsyanı Yıllarında Nezr	312
Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları (1618-1648)	314
Savaşın Nimetleri.....	314
Köprülü'nün Dârüssaâde Ağaları Hakkında Tedbirleri.....	320
KAYNAKLAR	327
BAZI BELGE GÖRÜNTÜLERİ	337
DİZİN.....	343